

második 'Reihe der gleichzeitig Geborenen; Generation; die Zeitgenossen', a harmadik jelentés itt 'Zeitalter, Menschenalter', e harmadik jelentésnek két árnyalata van: a) 'Zeitabschnitt' és b) abban a kifejezésben való előfordulása, melynek megfelelője 'in allen Zeiten'.

(Zárójelbe téve, úgy gondolom, hogy a mai bibliai értelmezéseknek van igazuk, melyek szerint egy adott 'nemzedék'-re vonatkozik a szó, mégpedig közelre mutatón 'eme nemzedék'-re, görögül: γενεα αυτη.)

Sylvester János – feltevésem szerint – nem tartotta helyesnek az ő korában megszokott, ill. szóbelileg is hallhatott fordítást, melyben a *nemzet* szó szerepelt, ennek ui. több értelme volt akkoriban: 'szélesebb értelemben vett nemzetség; frátria' (1315 körül; vö.: GyS. – TESz. *nemz* alatt) és 'nép, náción' (1416 után, BécsiK. 55). Sylvestert bántotta ez a többértelműség, és talán az is, hogy a korabeli apokaliptikus időkben – akárcsak ma – e passzust a hamarosan bekövetkező "ítélet" jóslatának is vehették; feltevésem szerint ezért térhetett el a görögből jogosan szintén kikövetkeztethető 'Zeitalter, Zeitabschnitt' jelentés felé és adta a nála található sajátos fordítást.

Sylvester fordításának tehát szerintem megvan az "ideológiája", de a fordítás ennek ellenére nem a valóban helyes megoldás, hiszen a αυτη közelre mutat: "az emberi életnek minden ideje" helyett legalábbis az "emberi életnek ezen ideje" ti. "időszaka" fordításmegoldást kellett volna választania, s így a görög alapján az a jelentés jött volna ki, amit egy nyelvész ismerősöm, kinek nevét itt most nem kívánom felfedni, de aki éppen a jelentésstanban és az idegen nyelvek ismeretében az egyik legkiválóbb külföldön élő szakember, így fogalmazott meg: "ez a rész végül is az emberi nem egyik fejlődéstörténeti szakaszára, mondjuk a homo sapiens életszakaszának tartamára is vonatkozhat", jöllehet – mint mondta – ilyen fordítás-változattal nem találkozott még.

Az említettekkel a bibliai szövegértelmezés többoldalúságára, és ezek közül egy sajátos XVI. századi magyar megoldás lehetséges indíttatására kívántam röviden rámutatni.

BÜKY BÉLA

Törökbálint földrajzi neveinek vizsgálata

A földrajzi nevek tulajdonneveink legbeszédesebb emlékei. A természeti és a mesterséges földfelszíni alakulatok (hegyek, erdők, patakok, dűlők, utak stb.) neve szinte egész történelmet tükröz. Épp oly beszédes emlékei történelmünknek, mint az egykori használati tárgyak vagy az írott források.

Törökbálint helyneveit a már megjelent megyei kötetekben kikristályosodott egységes módszer alapján gyűjtöttem össze. Nemcsak az élőnyelvi anyagot, hanem a

régi, írásos adatokat is igyekeztem föl kutatni. A községet régi törökkori falunak tartják a helybeliek: a falu Török Bálintról, egykori híres vitézről kapta a nevét, akinek állítólag birtokai voltak ezen a vidéken. A német ajkú lakosság *Groß Turwal ~ Turwal* néven emlegeti a települést. Egy adatközlő tudálékos magyarázata szerint a *Turwal* a *Turk* 'török' + *Wal* (lat. *Valentinus*) 'Bálint' jelentéséből adódik, mely szintén Török Bálint itteni birtoklásához kapcsolódik.

A névtani kutatások során két nézet vált ismertté. Az egyiket MEZŐ ANDRÁS képviseli. Szerinte *Turbál ~ Turvál* a szomszédos *Torbágy*-ról kapta a nevét egy *Groß 'nagy'* megkülönböztető jelzővel. A név változása a következőképpen alakulhatott: m. *Torbágy* > n. *Torbály* > *Turbál ~ Turvál* > m. *Törökbálint*. A *Turbál* egy mesterséges névadásbeli népetimológiának volt a kiváltója. A névváltoztatás MEZŐ szerint abba a magyarosítási hullámba tartozik, amelyre számos példát találni főként a Dunántúlon (vö. MEZŐ: MNy. 78 [1982]: 175–80.)

KISS LAJOS a hagyományos magyarázatot igyekszik megvédeni korabeli adatok alátámasztásával a MNy. 84 [1988]: 457–60. oldalain írt névfejtésében. Állításait BÉL MÁTYÁS írására alapozza, miszerint a *Törökbálint* névből a törökök szófacsarással megalkották a *Turbál* nevet. Török Bálint Budaörs környéki birtokosságát bizonyítja a törökök 1546-os, 1559-es és 1562-es összeírásaiban szereplő "Török Bálint majorsága" megnevezés. A három, telekkönyvi hitelességű okirat pedig 154, 141, illetve 138 évvel korábban keletkezett a *Törökbálint* helységnév eddig ismert legkorábbi előfordulásánál (1700). Éppen abban az időben, melyet MEZŐ nem tudott adatolni. Így KISS szerint a jól ismert major neve – már megrövidült **Törökbálint* alakban – jelölni kezdte az elpusztásodott, elvadult környéket, és az élőbeszédben tovább hagyományozódva megérte a török világ végét, majd a faluhely újratelepítését.

A földrajzi nevekből a település egész történelme végigkövethető. Az elnéptelenedett vidékre előbb szerbek jöttek 1696-ban. Rájuk emlékeztet a határ északnyugati részén még ma is élő *Ráczug* helynév, valamint a belterületi *Rác utca* népi névként. Ezután érkeztek 1699-ben a Fekete-erdő környékéről a németek, akik életre keltették a n. *Festung* és a későbbi *Felsővár utca* helyneveket. Szájhagyomány szerint 1700 körül az egykori birtokos jezsuiták az egyetemes kolostor építéskor maguk hordtak egy halmot a Kálvária céljára. Ezt örökítik meg a még ma is élő *Kálvária-domb*, *Kálvária* népi nevek. A település 1778-tól gr. Majláth József császári királyi kamarai tanácsos és János fia birtokába jutott. A volt tulajdonosra emlékeztet a még élő *Majláth-kastély* név is. János gróf lányának emlékét őrzi az adatközlők szerint a külterületen levő *Ida-major* helynév. A település már a múlt század második felében kedvelt nyaralóhely volt, ezt örökíti meg a *Kispest* megnevezés. Míg korábban magyarokat csak az uradalmi cselédség soraiban találhattunk, később a századforduló után egyre többen telepedtek itt le. A II. világháború után a kitelepített németek helyére sokan költöztek az Alföldről, főleg Békés megyéből.

A gyűjtött anyagban magyar és német adatokkal találkoztam. A német névanyag (70 név) az összes adatnak kb. 14 %-a. A 350 számozott ponthoz tartozó 480 alak- és lexikai változat földolgozását végeztem el. Tipológiai feldolgozásomban a neveket alap- és megkülönböztető elemekre bontottam. Külön foglalkoztam az

utcanevekkel, ezt az igen magas számuk indokolta. Az alap- és megkülönböztető elemek számát, valamint az összes névanyaghoz viszonyított megterhelést %-ban megadom. Az összesítéseknél a zárójelben lévő két szám közül az első mindig az élő név, a második a kihalt név mennyiségét fejezi ki. Összesítő táblázatokkal igyekszem áttekinthetővé tenni a nevek rendszerét és megterhelését.

Az alapelemek rendszere

I. Természeti nevek

A. Víznevek (<i>Béka-lyuk, n. Krautprindl</i>)	7 (7+0) =	1,46%
B. Földnevek	52 (46+6) =	10,83%
1. Térszinformanevek (<i>Kerek-domb, Kopasz-hegy, n. Spiegelberg</i>)	26 (21+5) =	5,42%
2. Talajnevek (<i>Fekete-rét, n. Hirschfeld</i>)	10 (10+0) =	2,08%
3. Alakmeghatározó és helyzetviszonyító nevek (<i>Tyúkláb, Kilátósarok</i>)	6 (6+0) =	1,25%
4. Növénynevek (<i>Levendulás, Akácerdő</i>)	8 (7+1) =	1,66%
5. Birtoklástörténeti nevek (<i>Újtörés, Harmincados</i>)	2 (2+0) =	0,42%
Természeti nevek összesen		59 (47+12) = 12,29%

Fontos megjegyeznünk, hogy az 59 természeti név 37,2%-a (22 név) német elnevezés. Ebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a természeti névanyag jelentős része régebbi keletkezésű, a német ajkú lakosság örökölte át.

II. Műveltségi nevek

A. Gazdálkodástört. nevek (<i>Szértliskert, n. Gänseweide, Kenderes, +Köles</i>)	45 (44+1) =	9,37%
B. Foglalkozásnevek (<i>Ceisz hentes, Mikkel pék, Muszula cipész</i>)	17 (17+0) =	3,54%
C. Létesítménynevek		
1. Községrésznevek (n. <i>Kreicl</i> 'szegények negyede')	23 (21+2) =	4,79%
2. Útnevek (<i>Akácós út, n. Jóama</i>)	174 (171+3) =	36,25%
3. Épületek (<i>Valla-villa, Stász-bolt</i>)	95 (95+0) =	19,79%
4. Kegyhelyek (n. <i>Bildsaule, Kápolna</i>)	23 (23+0) =	4,79%
5. Egyéb (<i>Depo, Flóra kemping, Kilátó</i>)	29 (29+0) =	6,04%
D. Képzettársítással keletkezett nevek (<i>Topogó, Bagolyvár, 7 (7+0) = 1,46%</i> <i>Ötbárány</i>)		
E. Személynevekből alakult alapelemek (<i>Birkás, Búza, 5 (5+0) = 1,04%</i> <i>Török</i>)		
F. Ismeretlen és bizonytalan eredetű (<i>Pistály, n. Piste, 3 (2+1) = 0,6%</i> <i>+Reiche Ried</i>)		

Az épületnevek feltűnően magas száma utal a település polgári jellegére, névadási szokásainak kialakulására. A község egykori német és zsidó kereskedőinek, iparosainak házait tájékoztató pontként használták, használják a helybeliek.

A megkülönböző elemek rendszere

1. Nagyságot kifejező (n. <i>Kleine Haide, Nagyerdő</i>)	9 (9+0) = 2,4%
2. Térbeli viszony, sorban elfogl. hely (n. <i>Boden Acker, Hegyalja út</i>)	10 (10+0) = 2,7%
3. Alakot kifejező (<i>Görbehd, n. Spizberg</i>)	9 (9+0) = 2,4%
4. Keletkezési időt kif. (<i>Régi vasút, n. Alterweingarten Acker, Újtelep, Újtörés</i>)	13 (13+0) = 3,5%
5. Minőséget kif. (<i>Kopasz-hegy, n. Stock Acker</i>)	9 (9+0) = 2,4%
6. Növénynevekből (<i>Hárs-liget, n. Lindbaum</i>)	50 (48+2) = 13,4%
7. Állatnevekből (n. <i>Frosch Gasse, Ürgés-dűldő</i>)	11 (11+0) = 2,9%
8. Birtoklástörténetet kif. (<i>Ráczug-pusztá, Urasági udvar, Vitézi földek</i>)	14 (14+0) = 3,75%
9. Funkciót, felhasználást kifejező (<i>Gyaloghd, n. Kukenberg, Égettölgy</i>)	36 (35+1) = 9,65%
10. Képzettársítással keletkezett (<i>Csalogány-tanya, n. Josefsberg, n. Ohá Gasse</i>)	10 (10+0) = 2,7%
11. Személynevekből (utcanevek nélkül) (<i>Bunda-villa, Ida-major, Volf-ház</i>)	73 (71+2) = 19,6%
12. Szentek nevéből (n. <i>Maria hilf Kapelle</i>)	13 (13+0) = 3,5%
13. Vallási felekezetre utaló (<i>Zsidó temető</i>)	5 (5+0) = 1,3%
14. Közeli fekvésre utaló (<i>Kápolna-dűldő</i>)	33 (33+0) = 8,8%
15. Szomszédos településre utaló (<i>Biai erdő</i>)	10 (10+0) = 2,7%

Az utcanevek rendszere

I. Személynevek (<i>Toldi, Ady, Munkácsy, Árpád</i>)	55 = 42,0%
II. Földrajzi nevek (<i>Érdi, Diósi, Biai</i>)	6 = 4,6%
III. Az utca tulajdonsága (<i>Fő, Hegyalja, Zsák</i>)	15 = 11,4%
IV. Az emberi környezet (n. <i>Spiegel, Fűrdő</i>)	48 = 36,6%
V. Embercsoport (n. <i>Rácn, Ifjúság</i>)	3 = 2,3%
VI. Elvont fogalom (<i>Köztársaság, Séta</i>)	3 = 2,3%
VII. Nevezetes dátum (<i>Október 6.</i>)	1 = 0,8%

Ebben az összesítésben természetesen csak a főbb csoportok szerepelhettek. A százalékban megadott megterhelés itt az utcanevek rendszerében feldolgozott 131 névhez viszonyítva látható.

N. CSÁSZI ILDIKÓ

Intézménynevek Kárpátalján

Az intézménynevek elméleti vonatkozásait kidolgozó tanulmányok (KÁROLY SÁNDOR, Általános és magyar jelentéstan. Bp., 1970. 112–4; BALÁZS JÁNOS, A tulajdonnév a nyelvi jelek rendszerében. ÁNYT. 1 [1963]: 41; J. SOLTÉSZ KATALIN, A